

КУЛТУРНАТА АНТРОПОЛОГИЯ

КАТО

КОСМОС НА ЗНАНИЕТО

Лора Величкова

Крейпо, Ричи Х. *Културна антропология : Как да разбираме себе си и другите : [Моногр.] / Прегл. ... прев. от англ. Антоанета Николова и др. – София : Център за изследване на демокрацията ; Лик, 2000. – 406 с. – Речник на понятията (по азб. ред на бълг. термини): с. 365–392. – Показалец (азб.-систем. по имена, предмети, геогр. обекти): с. 393–405.*

Др. прев.: Даниела Колева, Константин Янакиев, Никола Георгиев.

Ориг. загл.: *Understanding Ourselves and Others*. Д 1990.

Публ. със съдействието на Държавния департамент на САЩ.

Придобиването на пространни знания за цялостната картина на *Homo sapiens*'а е сложна научно-информационна задача. Приближаването до нея е дело на световните школи в областта на интердисциплинарната когнитология: философската антропология в Германия, структурализма във Франция, семиотика в Италия, Русия, Естония, САЩ, културната антропология в САЩ ...

В световните научно-информационни средища на хуманитарното знание – цялостното знание за човека като индивид и популация – биват третирани днес уникални знания и сводове на връзки между различни нива на битието и съзнанието.

Очевидно, изграждането на всеобхватна информационна картина на *Homo sapiens*'а е метазнание въпрос и осветяването му е възможно единствено на базата на методологичен синтез на представите на реалните школи – национални и световни центрове – на хуманитарно-научната област.

Само прегледът (цит. по: **Куманова А. В.** Введение в гуманитарную библиографию: [В 2-х ч.: Ч. I-II. – Ч. II:] Библиографоведческая картина гуманитарной библиографии: Библиографоведч. исслед.: Курс лекций по общ. библиографоведению / Гос. высш. инст. библиотековед. и информ. технолог. – Болгария; Санкт-Петерб. гос. ун-т культуры и искусств – Россия. Д София : Гутенберг, 2005. – 1106 (LXXIX, 417, DCX) с.: 3 графич. форм.; 14 схем; 3 табл. – Библиогр.: систем.-алфавитн. сп. [2009:] 1244 нум. [и 865 ненум.] назв. загл. на 20 яз.) на съвременната вторично-документална електронна информация се явява труднообозрим в единство гигантски свод от многообразни източници, библиографоведски фундаращи библиографския хомеостаз на хуманитарно-научната сфера:

American humanities index (AHI): Vol. 1- . Д N.Y.: Wilson Co., 1975- .

Arts & Humanities citation index (AHCI): Vol. 1-3 / Inst. for sci. inform. – Phil. (Pa.), 1976- .

Bibliographie internationale de l'Humanisme et de la Renaissance: [1-] / Fed. int. des soc. et inst. pour l'etude de la Renaissance. – Gen.: Libr. Draz, 1966- .

British humanities index (BHI) / Issued by the Libr. Assoc. – L., 1915- .

Dissertation abstracts international: Ann. arbor.: Sect. A-C. – Michigan: Bell & Howell Co., 1938- .

Humanities index (HI). Д Bronx (N.Y.): Wilson Co., 1974- .

Index to social science & Humanities proceedings (ISS HP): Category ind.; Contents of proc. auth.: Ed. ind.; Meeting location ind.; Permuterm sub. ind.; Corporate ind. / Inst. for sci. inform. – Phil. (Pa.), 1976- .

Indice Espanol de Humanidades (IEH): Span. bibliogr. of sci. journ. of soc. sci. and humanities: Ser. A-D / Inst. de Inf. y Doc. en Cienc. Soc. y Humanid., Centro Nac. de Inf. y Doc.; C.S.I.C. – Madrid, 1976- .

International bibliography of the social sciences / UNESCO. – L.; Chi., 1951- .

Japanese periodicals index (JPI): Humanity of Social science / Nat. diet libr. – Tokyo, 1948- .

Social sciences (SS). – Bronx (N.Y.): Wilson Co., 1974- .

Social sciences citation index (SSCI): An intern. multidisciplinary ind. to the lit. of the soc., behavioral and related sci.: Iss. in parts: Corporate address ind., Source ind., Permuterm sub. ind. / Inst. for sci inform. – Phil. (Pa.), 1974- .

Social sciences & Humanities index (SSHI) / Formerly: International index. – Bronx (N.Y.): Wilson Co., 1907–1974.

Social sciences index (SCI). – Bronx (N.Y.): Wilson Co., 1974- .

Новая иностранная [для СССР (России)] литература по общественным наукам: [Тек.] библиогр. указ. / Ан СССР. ИНИОН: Сер.: – Разн. гг.-1992: NN 1-12. – М., разн. гг.-1992.

Новая литература по социальным и гуманитарным наукам: [Тек.] библиогр. указ. / РАН. ИНИОН: Сер.: – 1993- : NN 1-12. Д М., 1993- .

Новая отечественная [советская] литература по общественным наукам: [Тек.] библиогр. указ. / АН СССР. ИНИОН: Сер.: – Разн. гг.-1992: NN 1-12. – М., разн. гг.-1992.

Американската културна антропология – като рефлексия и на знаниевите традиции, и на вторично-документалните традиции (*вж по-нагоре* преобладащото присъствие на вторично-документална информация в световния електронен поток, пораздана в САЩ), несъмнено, е фундаментален интердисциплинарен знаниев център за инфосферата днес.

Огромният интерес на българското общество към културологонаучната феноменология на тази школа изисква адекватно съвременно боравене с нея като с комплексна сложност (*срв.*: **Flood, R. L., Carson E. R.** Dealing with complexity: An introd. to the theory and applic. of syst. sci. – New York; London: Plenum pr., 1988. – XVI, 289 p.).

От изложената позиция е очевидна необходимостта задълбочено да се изучава не само всяко ново издание в областта на американската културна антропология, имаща консолидиращо значение за хуманитарно-научната сфера в планетарен мащаб, но и да се препрочетат и преосмислят натрупаните знания.

Това е причината *тук* да се обърнем към класическия за американската културна антропология труд на Ричли Крейпо (Richley Crapo) „Културна антропология: Как да разбираме себе си и другите“.

Целта на *наст. отклик* съвсем не е да направи цялостен пространен анализ на това многослойно произведение. По-скоро авторът на *наст.* редове иска да обърне внимание на някои методологични въпроси, касаещи самото третиране на феномена културна антропология като хуманитарно-научна сфера. При такъв поглед се хвърля повече светлина върху ключови културологични и социологични аспекти на знанието, съществени за съвременното българско общество. Подтик получаваме и от факта, че интересувашото ни издание в превод на български език не е било обект на рецензиране у нас.

И така, още в предговора авторът посочва предназначението на книгата си като даваща основните опорни точки в областта на антропологията („изключително разнородна дисциплина“: с. V). Дават се основни насоки за структурата на този труд: Ч. I: Наука за културата (с. 1–49); Ч. II: Оцеляване и адаптация (с. 50-109); Ч. III: Общество и социален живот (с. 110-177); Ч. IV: Идеология и символизъм (с.

178-273); Ч. V: Културна промяна и многообразие (с. 274-363).

Отделните части (I–V) са разделени на глави (общо 14 на брой).

След всяка глава има посочени **ключови думи и понятия**, а също и **анотирана библиография**.

Книгата е снабдена с подробно и разгърнато като единна структура съдържание (с. IX – XVII), речник на понятията (с. 367–380), сводна библиография на английски език (с. 381–392), азбучно-систематичен показалец на имената, предметите и географските обекти.

В началото е разгледана антропологията като наука. „Антропологията е най-обширната от дисциплините, изучаващи човешката ситуация, защото тя се опира за своите заключения на такива разнообразни области като философията, изкуствознанието, икономиката, лингвистиката и биологията“ (с. 21). Посочени са главните области на антропологията (култура, археология, лингвистика, /физическа/антропология) и методите, с които си служи (теренни и сравнителни изследвания).

За цел на книгата се посочва споделянето на онази обща картина на човешката ситуация, изградена чрез работата на множество антрополози. Според Р. Крейпо „културата се състои от идеите и стратегиите на оцеляване, които се усвояват от членовете на една човешка група и ги обединяват“ (с. 48).

Става ясно, че някои убеждения и чувства се формират от идеологията на съответната култура. Поради многообразието в културите на различните народи (и съответно невъзприемането на чуждите, различните), подходът, използван от антрополозите, – е **културният релативизъм**, при който се прави опит да се осмислят ценностите и поведението на другите култури в собствения им контекст, а не в този на „нашия“.

Един от най-известните подходи, посочен тук, е **структурализмът** – клон на антропологическия анализ, основан от френския антрополог Клод Леви-Строс (Levi-Strauss, С.). Гледната му точка в резюме е, че „... под цялото многообразие на културите на повърхността, в дълбочина лежи единство, което е израз на склонността на човешкия ум, първо, да мисли чрез контрасти и противоположности като черно и бяло, добро и лошо, или женско и мъжко, второ, да разрешава дилемите, които създават някои противоположни идеи“ (с. 39).

Според К. Леви-Строс конструирането на тези логически контрастни категории е в природата на човешкия ум поради вътрешно присъщата му дуална структура.

В британския структуро-функционализъм, на свой ред се подчертава ролята на социалните структури, подходът е наречен **социална антропология**, създаден от Алфред Реджиналд Радклиф-Браун (Radcliffe-Brown, А. R.), а американската антропология е повлияна от възгледите на Бронислав Малиновски (Malinowski, В.), твърдящ, че културните обичаи функционират за поддържане на седем (...) основни биологични и психологични потребности (**американски функционализъм**).

Естествената среда, съдържаща определени ресурси, които може да използва дадено общество, за да посрещне жизнените си потребности, обобщава Р. Крейпо, са в девет вида категории естествена среда, всяка от които притежава: „неповторим комплекс от ресурси, които предлагат възможности и поставят ограничения на културното развитие (с. 71).

Вследствие на адаптирането си към различни среди по света обществата са развили разнообразни технологии на препитание и др.

Културите се различават по определяне на стойност и ценност, приписвани на нещата. Икономическите системи, описани от Р. Крейпо във всички култури, са изградени от едни и същи блокове – правила, ръководещи производството, разпределението и потреблението на блага, предмети и услуги, представляващи **ценност**. Всички общества имат начини за контрол върху икономическата система.

„Политиката – използването на социалната власт за осъществяване на обществени цели – приема различни форми в човешките общества“ (с. 108), обобщава Р. Крейпо. **Политическите системи**, следователно, имат разнообразни механизми, включващи **социализация, ценности и морал, религия, награди и наказания, неформален натиск на общността и закона**.

„Нашият социален живот се характеризира също с отношения с много хора, всяко от които включва статус“ (с. 136), чрез което личният социален живот се представя като микромодел на обществения (валидно е и обратното). В книгата са разгледани видовете статуси в обществото и от какво те се определят. Етапите от жизнения цикъл, на които е обърнато внимание тук, са: **раждането, социа-**

лизацията по време на детството, бракът, създаването на семейство, старостта и смъртта.

Сравнени са многообразните виждания и ритуали на различни общества и култури. В тази връзка са споменати шест модела за терминология на родството, различните видове бракове, семейства и обичаите, съпътстващи ги.

Обърнато е внимание на видовете **комуникации** в дадени общества – **език, символи, знаци.**

Религиите и ритуалите, свързани с нивото на комуникациите, също са описани, след което следва обобщението: „Религия се открива във всички култури, но тя се подчинява на по-голямо разнообразие, отколкото всеки друг аспект на културата“ (с. 239).

От психологична гледна точка, **социалната роля и статусът в обществото** в различните култури се приема по особен начин, например. В зависимост от нормалното поведение в дадено общество, ненормален статус е неспособността да се контролира поведението.

Проследена е и еволюцията на културите (или процесът на културната еволюция), направена е кратка и обща характеристика на обществата в съвременния свят – как и до каква степен им е повлияла индустриализацията.

Книгата кулминира в описанието на **съвременната американска култура**, която авторът познава в дълбочина и през призмата на която е погледнато на всичко останало в неговото изследване. Ето защо той сам казва: „По традиция антрополозите вземат за предмет на своите изследвания културите на по-малките и по-примитивни в технологично отношение общества в света. Малцина са се опитвали да анализират културите на големи общества като например Америка.“ (с. 327).

Р. Крейпо прави именно това – анализира хиперкултурата – културната антропология. Той посочва не само напредъка на това общество, но и множеството проблеми, пред които то стои – сегрегация, медицинско осигуряване ... Специално се изтъква, че съществува неравно разпределение на богатството и статусите, като предвижда изостряне на това в бъдеще. Авторът отбелязва честите разводи, броя на забременяване сред непълнолетните, който застрашително нараства.

Независимо от религиозната си принадлежност, доста от американците са и последователи на т. нар.

патриотична „гражданска религия“ – едно очевидно високомерно гледище от обща културологична гледна точка.

Изключително богатата на материал монография на Р. Крейпо и обсъждането и от широк кръг специалисти, принадлежащи към най-осведомените интелектуални кръгове на американското общество – изследователи, университетски преподаватели и др. (срв.: Благодарности: с. VII), написана много преди трагичния 11 септември 2000 г. (срв.: **Brzezinski Z.** The choice: Global domination or global leadership. – Wash., 2003.), повдига следните културологични и социологични в основата си въпроси днес:

1. Копирането на модели на поведение от масовата култура (подражаване – без разбиране – на стилове в обществения живот, изкуството, културата, различни от нормалните например сексуални ориентации и т.н. и др.п.) – доколко е форма на социологизация или на десоциологизация на членовете на едно общество?

2. Автонивелирането на собствената културна идентичност на „малките“ народи – до каква степен е допустимо за съхраняването на жизненото за планетарния статус на културата единство на многообразието от различия на много равнища?

Посочените обобщени въпроси са проблеми на културния климат днес.

Евроатлантическата политическа ориентация на страната ни съвсем не бива да бъде възприемана примитивно като загърбване на т.нар. културно самосъзнание на обществото, което е в основата на феноменологията на Homo sapiens'a.

Дълбокото послание и на американската културна антропология, и на труда на Р. Крейпо е търсенето на съответствия, комуникации между културите:
Д И А Л О Г.

За разбирането на същността на съвременния диалог между културите особено полезно е изучаването, познаването и развитието на съвременната културна антропология, което може да започне с препрочитане на книгата на Р. Крейпо в контекста на многообразните вторично-документални (електронни и традиционни) потоци от информация в областта на хуманитарно-научното знание.

